

Dr. Ivo Šorli:

„Don Quixote de la Mancha“.

(K tristoletnici smrti Miguela de Cervantes Saavedra.)

Slavni Španec ima skoro z vsemi velikimi duhovi preteklih časov to skupno, da smo glede podatkov o njegovem zunanjem življenju prepuščeni po večini samemu sklepanju ali celo domnevanju. Gotovo vemo le toliko, da je bil rojen leta 1547., da je študiral teologijo, da s svojimi prvimi deli ni imel posebne sreče; da je bil potem boljše vrste sluga pri nekem kardinalu in pozneje navaden vojščak; da je v bitki pri Lepantu izgubil levico, da so ga na poti domov vjeli morski roparji in odtirali v suženjstvo h krutemu algirskemu beju; da je potem ušel in postal v domovini nekak davkar ali dacar; da so ga iz bogve kakega vzroka od te službe odstavili in zaprli, in da je najbrže v ječi zasnoval svojega „Don Quixota“, približno že 55 let star; da je izdal drugi del svojega velikega dela še le 10 let pozneje, in da je šel odtod, slaven in ubog do vseh mej, dne 23. aprila 1616 — na isti čudni dan, ko je odpotoval tudi Viljem Shakespeare.

Toda nobenemu drugemu teh velikih mož se ni dogodilo, da bi bilo katero njih del postalo takorekoč slavnejše in tudi znanejše nego oni sami. Zakaj komaj izrečemo imena: „Odiseja“ in „Ilijada“ ali „Divina Commedia“ ali „Hamlet“, „Romeo in Julija“, „Kralj Lear“ itd., že stopijo iz vekov pred nas bele oči očeta Homerja, že se pomika mimo nas nadzemska postava božanskega pevca in nas gleda s prve strani svojih večnih del znana glava velikega Viljema. Izreci pa ime „ingenijoznega hidalga“, — ne njegov nesmrtni ustvaritelj, nego preslavni vitez žalostne postave sam stopi iz ozadja, povesi svoje junaško kopje, — o, ne bojmo se: naj je tudi oslarje imel za viteze in celo ovne za junake, nas siromakov ne bo zamenjal! — mirno nas pogleda in dvigne potem z nepopisno grandeco plemenito glavo, da se zasveti Mambrinova čelada v veselo se smejočem solncu . . .

Ah, ti božje solnce, ti se lahko smeješ in si tudi edino, ki imaš pravico, da se našemu ubogemu vitezcu in njegovi čeladi smeješ. Zakaj ti si čez vse in nad vsem in tudi nad vsemi norostmi, ki nam govorijo, da nam je nori vitez brat . . . In brat nam tudi verni

mu oproda Sancho Pansa, ki se tako prijazno in zaupno in široko reži tam za njim . . .

Zakaj to je ta čudovita povest o žalostnem vitezu: velik leksikon skoro vseh človeških nespametnosti in zablod . . . In najve-selejše je, da se ji smeje človek tem bolj iz srca, čim dalje je od modrosti . . . Bil je kralj, ki je dal ustaviti voz, rekoč: „Kdo je, ki se od smeha valja pod cesto: ali je norec ali bere „Don Quixota“? Pa mogoče je bil norec, ki je bral „Don Quixota“ . . . Kajti, da je bil modrijan, bi se bil samo še smehljal, smehljal se nad seboj in nad norostjo in ničemurnostjo sveta . . . Vsemu bi se vase smejal, samo ne Don Quixotu — bratu . . . Zakaj tistim norostim ubogega hidalga, ki so zbrane v takozvanih „okrajšanih izdajah“ (v njih se godi velikemu vitezu največja krivica, ko ga postavljajo pred široko maso res le kot navadnega norca), vsem tistim in takim norostim in norčijam se je modrijan že odsmejal. Ali ne zato, ker bi jih morda podcenjeval: divne so, kakor je divno vse življenje divnega viteza in vreden odsev neizgorljivega njegovega notranjega ognja, vsega tega mogočnega in vedno nanovo do neba plapolajočega navdušenja, te iz vseh globin njegove duše prodirajoče vere v njegovo visoko zvanje in iz nje izvirajoče neukrotljive zavesti, da je ničev vse drugo, — ničeve tudi te brezštevilne batine in iz njih izvirajoče črnopodplute bunke in maroge po njegovem božanskem telesu. Divne so te norčije in brez njih si ne moremo misliti slavnega junaka; toda naposled so vendar samo norčije, — izraz samo njegovega pijanega srca. Izraz njegovega visokega duha pa so končno vendarle njegove — besede; besede namreč, kolikor se ne nanašajo na njegova kurjozna dejanja. Da, veliki vitez: čim so te vrgli tvoji zmajasti mlini tako visoko v zrak, da priletiš nato tem bolj trdo zopet nazaj na realno trdo zemljo, in čim te je sirov krpelj sklatil s hrbta tvojega Pegaza-Rozinanta in ti še pokazal in vnovič dokazal, kako svet, če se mu le ponudi prilika, taksira stremljenje vseh, ki bi se hoteli dvigniti, ali so se celo res dvignili nad peš hodečo vsakdanjost, — vsakikrat so se odprla tvoja usta in izgovorila dokaj prelepih modrosti. In ni niti krivda sveta niti krivda tvojega zvestega oprode, če si storil drugič zopet tako in dobil zopet isto plačilo. Da, celo to se ti lahko reče, da si to plačilo celo naravnost zaslužil, ko ti je bila dala Previdnost tega neprecenljivega zastopnika realne modrosti za spremljevalca, pa nisi poslušal treznih opominov in nasvetov njegovih. O, ne misli, dični Sancho, da je kaj ironije v teh naših besedah! Marsikdo, ki je leta in leta

dociral s svojega katedra, ni povedal toliko resničnih resnic, nego si jih često ti v dveh, treh svojih dolgih perijod s hrbta svojega ljubega sivca dol. Pa saj veš sam, da je o tem ves svet edin, kako čudovito se s svojim slavnim gospodarjem izpopolnjujeta v knjigi in v življenju . . . Zakaj, da ni njega, bi bil ostal ti doma pri svoji ženski in otrocih in bi bil hodil poleg svojega oslička, ki bi bil nosil gnoj na njivo in ne tebe po belem svetu, kjer je res da toliko klofut in brc, a zato tudi toliko prečudnih in prelepih stvari. In nikdar bi ne bil ti sanjal o namestništvih in inzularnih kraljestvih, da te ni zvalil na svoj pohod tvoj slavni gospodar. In nikdar bi ne bil postal sojunak ene najčudovitejših ustvaritev človeškega duha . . . A če bi ti bilo to res za nič in resnica, da bi bil ti zmožen zamenjati vso to slavo za dober kos sira, — vsaj to boš občutil in razumel: prekoričen član tega slavnega pohoda si bil postal. Tvoj gospodar bi bil poginil glada po pustinjah in samotah, da nista ti in tvoj sivec nosila takorekoč podlage njegovemu vzvišenemu navdušenju za njim: tistega naprtnika z jedačo in pijačo. In ko sta ga nekoč izgubila, si ti takoj in edini razumel, da je zdaj podjetje samo v resni nevarnosti, ako ne najdeta čim prej nadomestila. Bil si takorekoč „trên“, da, bil si vse ono „zaledje“, brez katerega bi junaštvo ne moglo slaviti svojih velikih zmag . . .

Da, vse to, in še veliko več je v ti čudoviti knjigi obseženo. In učeni možje pravijo, da je Cervantes vse to tudi hotel. Zakaj oni vedo vedno bolje nego umetnik sam, kaj je „nameraval“. In prav nič mu ne pomaga, da na koncu svojega dela izrečno pove: „ . . . zakaj moja želja ni bila nič drugega, nego da bi spravil ljudi do zaničevanja teh izmišljenih in nesmiselnih dogodb viteških knjig“ . . . kdo ima pravico, dvomiti o tem, da je res hotel samo to? Da, da to je: kaj pa to pomeni, ali je hotel to ali to? „Pri geniju ne pomeni zasebna njegova volja prav ničesar, volja duha, ki govori iz njega in po njem, je, katera odloča,“ pravi nekako Heine nekje: In to je njegova, genijeva, slava in čast. Največja slava „Don Quixota“ je morda ravno v tem, da je njegov izumitelj tako malo hotel, a da je vstalo iz tega njegovega, pravzaprav negativnega dela, kar je vstalo: hotel je zasejati med zalego kopriv strupeno rastlino, ki bi koprive pomorila, pa je zrastle rastlina v velikansko in prežlahtno sadje noseče drevo . . . Od tedaj jih je zrastle tam okrog cel gozd, nekatera celo nič manjša; toda nikoli se ne bo smelo pozabiti, da je Miguel Cervantes oče novodobnega romana in „bistroumni vitez“ njegov prvi junak. Najvišja čast „Don

Quixota“ pa je, da je še vedno „modern“. Seveda pišemo danes marsikaj drugače in bi sam Cervantes ne pisal več tako; ali to, kar je delež tolikim slavnim in često niti za tretjino tako starim delom: častita mumija za muzeje in za šolske sobe, to „Don Quixote“ pač ne bo nikdar! Srečni hidalgo, da — saj si celo eden onih redkih, ki te ne „razlagajo“. Bo pač tudi to eden izmed vzrokov, da stojiš pred nami vedno enako živ in — cel . . .

Ah, globokoumni mož, kaj bi tudi s to tvojo prismojeno modrostjo po šolah! Zadnjič sem te videl v „šoli za preprosto ljudstvo“, v kinematografu, in sem še bolj občutil, da tudi za to šolo nisi. Pričakovali so norosti od tebe; toda resnični umetnik, ki si se bil za pol ure vtelesil v njem, ni mogel drugače, nego da te je pokazal, kakršen si bil: v vsi tvoji tragični smešnosti in komični melanholičnosti . . . Ali bilo nas je tudi nekaj, ki te ne pozabimo nikdar več, kako si stal in stopal pred nami . . .

Ne, tolpa te nikdar ne bo umela. Smejala se ti je celo, ko si umiral, tako velik in svečan. Celó takrat je mislila, da preganjaš norčije. Mi pa smo ti z brezkončno ljubeznijo zatisnili oči, in smo bili skoro veseli, da si že tam, kjer ni več zavistnih čarovnikov ki bi ti pretvarjali velikane v mlíne, sovražne armade v ovčje čede, junaških borb vredne pagane v strahopetne brivce, damo tvojega srca pa v kmetico bradavičastega lica in odurnih manir, da si rešen onih sil, ki so ti vselej zvile še v zadnjem hipu v zlobno smešnost vsak cilj tvojega brezprimernege, junaštva in ti spačile visoke ideale tvojega žlahtnega srca, — na vekov veke bodo gledale zdaj tvoje oči brez potvorb vse ono, kar si je bilo v življenju ustvarilo to tvoje veliko srce, predvsem pa njo: nikdar preveč občudovano Dulcinejo iz Toboze . . .

Tebi pa, Miguel de Cervantes, ki si ga nam dal, večna hvala! In naj bi prešlo zopet tristo let, ne da bi moglo oslabeti to veliko luč, ki lije tolikim svojo lepo svetlobo v srce . . . pred vsem pa njim, ki so jim že legle mračne sence življenja vanj . . .

Lekcije iz

osebni šorli spisal to malo lehkomišljeno - Quixotea vrgel
api celo prehitro. Tako morat naravnost vganjvati: jime glen
Don Quixotevega jekara. Opride Sancho Panza pa je Josegel.

Nton 23
obletni
Laku in
vopne